

Inventarisatie van censuurstempels en stroken

Verzamelaars van poststukken zijn waarschijnlijk vooral geïnteresseerd in de stempels op die stukken en dan met name de censuurstempels. Wat moeten we onder censuurstempels verstaan?

In mei 1916 bepaalde de legerleiding dat censuurstroken voorzien moesten worden van een stempelafdruk. Hierdoor kon de plaats waar de censuur had plaatsgevonden, vastgesteld worden. Iets later kwam het plan om daar stempels met een lettercijfercombinatie voor te gebruiken. Wij spreken in beide gevallen van censuurstempels. Daarnaast zijn er stempels als 'Censuur gepasseerd' en 'Militaire censuur'. Die krijgen uiteraard een plek in het overzicht.

In sommige censuurbureaus zijn geen speciale stempels gebruikt om de stroken te merken. Venlo en Nijmegen haalden 'gewone' poststempels uit de la, of moeten we zeggen: leenden die stempels van de postkantoren. Ook die stempels hebben een plaats gekregen in het overzicht. Enkele bureaus werkten heel lang (of uitsluitend) met geschreven notities als I1 of E2. Die worden in het overzicht vermeld.

Een twijfelpunt zijn de vele bureaustempels die in de kampen, maar ook in Zeeland gebruikt zijn. Zo komt op veel post uit het interneringsdepot Bergen een ovaal stempel voor, waarvan de functie niet geheel duidelijk is. Werd het gebruikt om de portvrijdom te bevestigen? Of was het toch een stempel dat aangaf dat de post het kamp mocht verlaten? ²⁴⁴ Dan is die post gelezen en kunnen we spreken van een censuurstempel. We hebben ervoor gekozen zulke stempels alleen in het overzicht op te nemen als ze ons ook op censuurstrook bekend zijn, bijvoorbeeld het stempel van Gaasterland (afb. 9.1).

Afbeelding 9.1
Ovaal dienststempel van Gaasterland op censuurstrook, juni 1916.

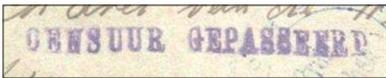
We hebben de stempels geordend naar de plaats waar ze gebruikt zijn, volgens het schema van de legerleiding uit juni 1916, waarbij aan de censuurbureaus een letter/cijfercombinatie werd toegekend.

Voor de stempels 'Censuur gepasseerd' en 'Militaire censuur' maken we een uitzondering. 'Censuur gepasseerd' werd naar alle waarschijnlijkheid uitsluitend gebruikt in Roosendaal.

Toelichting bij het overzicht

- Alle maten zijn in millimeters; bij cirkels is de middellijn gemeten.
- In het linker vak staat onze nieuwe aanduiding voor de stempels en stroken; het vak ernaast (VD) geeft de aanduiding uit de lijst Van Doorn.
- L is de lengte van de tekst; H de hoogte van de letters.
- Vbd en lbd geven de vroegst en laatst bekende maand van gebruik, zoals die uit poststukken gebleken is.
- ZC is de zeldzaamheidscoëfficiënt, op een schaal van 1-5, waarbij 5 staat voor zeer zeldzaam.

Er is een tiental varianten van dit stempel in gebruik geweest, maar wij vermoeden dat het alleen in Roosendaal gebruikt is, op het bureau voor de post uit het buitenland. Er is veel voor te zeggen deze stempels als een aparte categorie op te nemen. De stempels werden immers niet door de censoren gebruikt, maar op de expeditieafdelingen van de censurbureaus. In 99% van de gevallen komt het voor op post uit het buitenland. Die ging – volgens de voorschriften – vanaf augustus 1915 altijd via Roosendaal. Er zijn enkele afdrucken bekend op Nederlandse poststukken en die kwamen bijna allemaal uit Roosendaal (afb. 9.2). Het stempel Militaire Censuur (MC-1) heeft vermoedelijk dezelfde functie gehad.

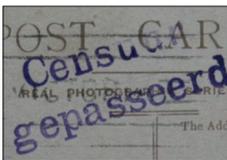
CG-1	VD1	CENSUUR GEPASSEERD 'antieke hoofdletters'	violet	L: 52 H: 3.5	vbd 08-15 lbd 11-15	ZC 2
------	-----	--	--------	-----------------	------------------------	------

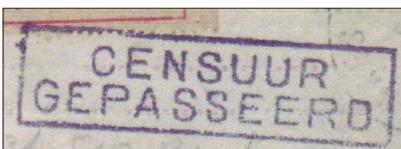
CG-2a	VD2	CENSUUR GEPASSEERD 'antieke hoofdletters'	zwart	L: 48-49 H: 3	vbd 12-15 lbd 07-17	ZC 1
-------	-----	--	-------	------------------	------------------------	------

CG-2b	VD -	CENSUUR GEPASSEERD 'antieke hoofdletters'	zwart	L: 58-59 H: 3	vbd 12-15 lbd 12-15	ZC 3
-------	------	--	-------	------------------	------------------------	------

zelfde stempeltype, lengte 58-59

CG-3 ²⁴⁷	VD 3/6	Censuur gepasseerd	violet	L r. 1: 31 L r. 2: 43 H: 3 – 3.5 (gepasseerd)	vbd 10-15 lbd 12-17	ZC 2
---------------------	--------	-----------------------	--------	--	------------------------	------

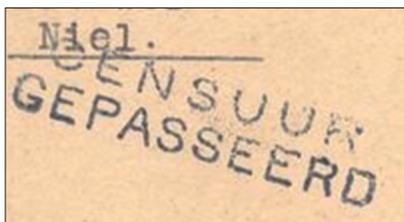

CG-4	VD7	CENSUUR GEPASSEERD In kastje	zwart	Kastje: 49x12 L r. 1: 31 L r. 2: 44 H: 4	vbd 02-16 lbd 11-17	ZC 1
------	-----	------------------------------------	-------	--	------------------------	------

CG-5	VD8	CENSUUR GEPASSEERD in kastje, C boven G en E	zwart	Kastje: 44x12 L r.1: 33 L r.2: 38 H: 3	vbd 01-16 lbd 11-17	ZC 1
CG-6	VD9	CENSUUR GEPASSEERD in kastje	zwart	Kastje: 50x12 L r.1: 31 L r.2: 44 H: 3.5	vbd 11-17 lbd 11-17	ZC 1

Als CG-5, groter formaat kastje

CG-7 ²⁴⁸		CENSUUR GEPASSEERD	zwart	L r.1: 32 L r.2: 36 H: 3	vbd 01-16 lbd 10-17	ZC 1
---------------------	--	-----------------------	-------	--------------------------------	------------------------	------

C boven G en E, zonder kastje

9.2 Het stempel Militaire Censuur

Dit stempel bestaat in verschillende uitvoeringen.

Het oudste (MC-1) werd gebruikt in Roosendaal, want we treffen het uitsluitend aan op post uit het buitenland in de periode dat Roosendaal centraal censuurbureau voor het buitenland was. Het komt voor op brieven en briefkaarten. Opmerkelijk is dat die brieven nooit gesloten zijn met een censuurstrook, waardoor het stempel MC-1 vermoedelijk dezelfde functie had als het stempel 'Censuur gepasseerd'.

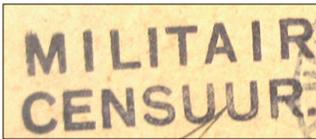
MC-1 ²⁴⁹	VD12	Militaire Censuur	violet	L: 50 H: 4 (M, C) H: 3 (andere letters)	vbd 11-15 lbd 12-15	ZC 2
---------------------	------	-------------------	--------	---	------------------------	------

Het stempel MILITAIRE CENSUUR is ook in Maastricht gebruikt, soms in combinatie met censuurstroken.

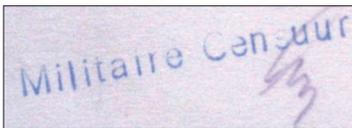
MC-2	VD13	<u>MILITAIRE- CENSUUR</u>	violet	L: 88 H: 6	vbd 11-14 lbd 12-15	ZC 2
------	------	---------------------------	--------	---------------	------------------------	------

Er zijn ook afstempelingen bekend met een stempellengte van 86.5 (dec. 1914), o.a. Collectie Geuzendam.

MC-3	VD14	MILITAIR CENSUUR.	zwart	L: 36 H: 5	vbd 01-16 lbd 03-16	ZC 3
------	------	-------------------	-------	---------------	------------------------	------

MC-4	VD15	MILITAIRE CENSUUR.	violet	L: 35 H: 5	vbd 09-14 lbd 11-16	ZC 2
------	------	--------------------	--------	---------------	------------------------	------

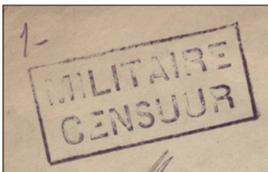

Alleen bekend op post uit/naar Venlo

MC-5	VD -	Militaire Censuur	blauw/ violet	L: 46 H: 4 (M, C)	vbd 01-17 lbd 01-17	ZC 5
------	------	-------------------	------------------	----------------------	------------------------	------

Bekend op twee briefkaarten in de collectie Geuzendam, januari 1917:

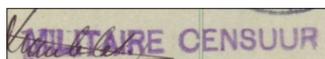
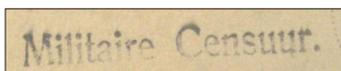
- uit Venlo naar Duitsland;
- uit Berlijn naar Den Haag, doorgestuurd naar Venlo.

Daarnaast zijn van de interneringskampen drie typen bekend:

MC-6	VD16	MILITAIRE CENSUUR in kastje	zwart	Kastje: 46x21 H: 6	vbd 01-15 lbd 03-15	ZC 5
------	------	-----------------------------	-------	--------------------------	------------------------	------

Dit stempel is bekend op een brief (januari 1915) uit Kampen naar Le Havre én op een brief (3 febr. 1915) uit Amersfoort / Kamp bij Zeist naar Le Havre. Kampen werd eind januari gesloten; de geïnterneerden verhuisden naar Oldebroek, Harderwijk en het Kamp bij Zeist. Het censuurstempel verhuisde kennelijk mee. Er bestaat ook een afdruk uit maart 1915 op een brief waarvan de afzender niet vermeld wordt.

MC-7	VD10	Militaire Censuur.	zwart/ violet	L: 44 H: 5 (hoofd- letters)	vbd 03-15 lbd 09-17	ZC 2
------	------	--------------------	------------------	-----------------------------------	------------------------	------

Gebruikt in Amersfoort.

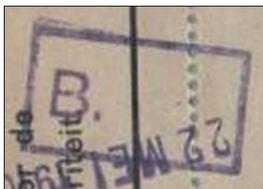
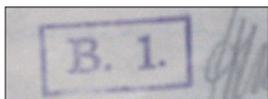
MC-8	VD-	MILITAIRE CENSUUR	violet	L: 48 H: 4	vbd 08-15 lbd 11-15	ZC 2
------	-----	-------------------	--------	---------------	------------------------	------

Gebruikt in Amersfoort.

9.3 De stempels van de censurbureaus

Voor dit overzicht volgen we het schema van de legerleiding uit juni 1916, waarbij aan de censurbureaus een letter/cijfercombinatie werd toegekend.

Bergen op Zoom (B1)

B1-1	VD33	B. 1. in kastje	zwart	Kastje: 24x11 H: 5	vbd 05-16 lbd 09-17	ZC 3
------	------	-----------------	-------	--------------------------	------------------------	------

B1-2	VD -	B. in kastje Schreefloze B	zwart	Kastje: 24 x 13 H: 5	vbd 05-16 lbd 06-16	ZC 3
------	------	-------------------------------	-------	----------------------------	------------------------	------

B1-3	VD L4	CENSUUR B.O.Z in kastje met afgeronde hoeken	rood	Lakstempel: 22x17	vbd 06-16 lbd 06-16	ZC 5
------	-------	--	------	----------------------	------------------------	------

Roosendaal-postkantoor (B2)

B2-1 ²⁵⁰	VD36	MILITAIRE B2 CENSUUR	violet	Dubbele cirkel: 23 H: 4 (B)	vbd 09-16 lbd 11-17	ZC 3
---------------------	------	----------------------------	--------	-----------------------------------	------------------------	------

B2-2	VD -	MILITAIRE B2 CENSUUR	violet	Dubbele cirkel: 27 H: 5 (B)	vbd 10-17 lbd 10-17	ZC 3
------	------	----------------------------	--------	-----------------------------------	------------------------	------